

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2011 metai

2

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2011

2

Vilnius 2012

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2011

2

Vilnius 2012

UDK 947.45
Li 237

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA
Finansavimo sutartis Nr. LIT-2-65

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonsas EIDINTAS
Vilniaus universitetas

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)
Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ
Lietuvos istorijos institutas

Bronius MAKASKAS
Vytauto Didžiojo universitetas

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA
Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)
Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

Recenzijos skelbiamos duomenų bazėje recensio.net
Reviews appearing in this journal are published in recensio.net

ISSN 0202-3342

© Lietuvos istorijos institutas, 2012
© Straipsnių autoriai, 2012

IN MEMORIAM

LEONIDAS ŽILEVIČIUS (1929 06 01–2011 09 08)

Menotyrininko ir archyvininko Leonido Žilevičiaus gimtinė – Žemaitijoje, Viekšniuose. Leonidas buvo antras sūnus mokytojų Jono Žilevičiaus ir Elenos Žilevičienės šeimoje. Pradžios mokyklą jis lankė Viekšniuose, ją baigė 1941 m. Vidurinio mokslo taip pat siekė Viekšniuose. 1945 m. rudenį Leonidas įstojo į Telšių kunigų seminarijos antrą licejinį kursą ir ten mokėsi iki 1946 m. balandžio 5 d. Baigęs seminariją grįžo į Viekšnius, kad baigtų vidurinę mokyklą. Tačiau Viekšniuose mokyklos nebaigė.

Pirmuosius profesinio ir savarankiško gyvenimo metus L. Žilevičius susiejo su teatru. Iš pradžių įsidarbino Klaipėdos teatre kaip choro artistas, nes gerai dainavo. Taip pat mokėsi neakivaizdinėje suaugusių mokykloje.

Po to įstojo į Kauno teatro studiją. Bet iš ten, kaip iš Klaipėdos teatro, pasitraukė, kai tik sužinojo apie mokslą kunigų seminarijoje. 1948 m. režisierius Juozas Miltinis (jis buvo tėvo mokinys Viekšnių mokykloje) jį priėmė į Panevėžio teatrą. 1949 m. L. Žilevičius vedė dainininkę Bronislavą Jankūnaitę ir išvažiavo į Biržus, kur įsidarbino kultūros namų direktoriumi. Iš ten vėl sugrįžo į Panevėžio teatrą. 1950 m. gimė dukra Virginija. 1951–1958 m. L. Žilevičius dirbo įvairiose vietose. Jis buvo Šeduvos kinofikacijos skyriaus viršininku, Vilniaus „Aušros“ kino teatro direktoriumi, dirbo Joniškėlyje, paskui sugrįžo į Vilnių ir dirbo Žemės ūkio mokslų valdybos ekspeditoriumi. Nuo 1958 m. pradėjo veiklą turizmo ir ekskursijų sistemoje. Pirmiausia direktoriavo Lietuvos turistiniame biure. Vėliau užėmė įvairias pareigas, ir buvo Lietuvos respublikinės turizmo ir ekskursijų tarybos pirmininko pavaduotojas. Organizacinis darbas ekskursijų sistemoje sekėsi gerai, jis net buvo komandiruotas į Vidurinę Aziją – Taškentą, Samarkandą, Bucharą, kad ten padėtų organizuoti ekskursijų darbą. L. Žilevičius kėlė savo kvalifikaciją. Nuo 1963 iki 1966 m. mokėsi Vilniaus kultūros-švietimo technikume ir įgijo bibliografo specialybę. 1966 m. įstojo į Vilniaus valstybinį dailės institutą. Studijas baigė 1972 m. ir įgijo menotyrininko

specialybę. 1971 m. pradėjo dirbti Vilniaus miesto kultūros paminklų apsaugos inspekcijoje, o nuo 1974 m. dirbo Paminklų konservavimo institute (Paminklų restauravimo projektavimo institutas). Šiame institute pradėjo dirbti jaunesniuju moksliniu bendradarbiu, 1977 m. vyr. moksliniu bendradarbiu Istorinių tyrimų skyriuje, 1986 vyr. menotyrininku Specialiųjų tyrimų skyriuje, 1990 vadovaujančiu menotyrininku Istorinių tyrimų skyriuje. Paminklų konservavimo institute L. Žilevičius dirbo iki 1992 m. kovo 2 d., buvo atleistas mažinant etatus.

Su darbu Paminklų konservavimo institute susijusios L. Žilevičiaus archyvinės paieškos Rusijoje ir kitose buvusios Sovietų Sąjungos respublikose. Jis tai darė beveik dvidešimt metų. Pirmiausia tyrinėjo Sankt Peterburgo ir Maskvos archyvų ir rankraštytų saugyklas. Sankt Peterburge ištirtas Rusijos valstybinis istorijos archyvas, Rusijos nacionalinės bibliotekos rankraštynas (buvusi M. Saltykovo-Ščedrino biblioteka), Ermitažas, Mokslų akademijos Rusų literatūros instituto Puškino namų archyvas, Mokslų akademijos Archeologijos instituto Sankt Peterburgo skyrius, Rusijos istorijos instituto Sankt Peterburgo skyrius, Mokslų akademijos centrinės bibliotekos rankraštynas, Mokslų akademijos centrinis archyvas. Maskvoje – Centrinis valstybinis senųjų aktų archyvas, Valstybinis centrinis karinis-istorinis archyvas, Maskvos srities istorijos archyvas, TSRS užsienio reikalų ministerijos Istorinės-diplomatinės valdybos archyvas, Rusijos valstybinės bibliotekos Rankraščių skyrius (buvusi V. Lenino biblioteka), Tretjakovo galerija, Kremliaus taikomosios dailės muziejus, Rusijos valstybinis istorijos muziejus. Taip pat L. Žilevičius dirbo Smolensko, Tverės archyve, Uljanovske (Simbirske) ir Maskvoje tyrinėjo vilniečio meno vertybių kolekcionieriaus, karinio teisininko, poeto ir publicisto Aleksandro Žirkevičiaus (1857–1927) palikimą. Vilniuje jis buvo sukaupęs meno vertybių ir rankraščių kolekciją.

Archyvinę medžiagą apie Pažaislio vienuolyną L. Žilevičius rinko Tbilisyje. Pirmojo pasaulinio karo metais Pažaislio vienuolyno dokumentus išvežė gruzinas, stačiatikių vyskupas Kirionas II, kuris buvo Kauno vyskupijos vyskupas-vikaras ir Pažaislio Uspenijos vienuolyno viršininkas. Vyskupo Kiriono II išvežta medžiaga saugoma Tbilisio centriname valstybiniame istorijos archyve, Gruzijos mokslų akademijos Rankraščių institute. Taip pat L. Žilevičius archyvus tyrinėjo Suchumyje, Zugdidyje. Reikia pažymėti, kad dirbdamas archyvuose, L. Žilevičius pats fotografuodavo archyvinius dokumentus, užsaikydavo mikrofilmus, darydavo kserokopijas.

1991 m. spalio 15 d. L. Žilevičius įkūrė „Kultūros, mokslo ir meno palikimo paieškų individualią įmonę“, kuri tyrė į Rusiją iš Lietuvos išvežtus archyvinius dokumentus, kultūros ir mokslo paminklus. Jis subūrė Maskvos ir Sankt Peterburgo archyvuose, rankraštynuose ir muziejuose dirbusių tyrinėtojų grupę, kurie ieškodavo ir anotuodavo su Lietuva susijusius archyvinius dokumentus ir kitą kultūrinį palikimą. Šį darbą individuali įmonė tęsė iki 1994 m., kai buvo nutrauktas finansavimas.

L. Žilevičius ne tik tyrinėjo Rusijos archyvuose ir rankraštynuose saugotą lituanistinį palikimą, kai ką jam pavyko sugrąžinti į Lietuvą. Į Lietuvos mokslų akademijos centrinės bibliotekos rankraščių skyrių (dabar Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka) iš TSRS Mokslų akademijos Leningrado bibliotekos rankraščių skyriuje saugomo Sankt Peterburgo Romos katalikų dvasinės akademijos fondo buvo parvežta Simono Daukanto „Istorijos Žemaitiškos“ rankraščio paskutinė redakcija ir dvasinės akademijos absolventų disertacijos. Tai ne tik Sankt Peterburge (1842–1918) veikusios akademijos absolventų disertacijos, bet ir Vilniaus vyriausiosios seminarijos (1803–1832) bei Vilniaus dvasinės akademijos (1832–1842) disertacijos. Iš Maskvos centrinio valstybinio senųjų aktų archyvo dokumentų gražinta Lietuvos valstybės istorijos archyvui.

Pagal žinybinę priklausomybę L. Žilevičiaus parvežta archyvinė medžiaga buvo kaupiama Paminklų restauravimo projektavimo instituto archyve, dalis surinktos archyvinės medžiagos perduota Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros institutui. 2002 m. savo archyvą L. Žilevičius perdavė Lietuvos istorijos instituto bibliotekos rankraštynei. Sudarytas L. Žilevičiaus asmens fondas.

Toliau trumpai aptarsime, kas buvo perduota Lietuvos istorijos institutui. Tai XVI a. – XX a. pradžios Lietuvos istorijos šaltinių kopijos. Prie svarbiausios perduotos medžiagos reikia priskirti bažnyčių ir vienuolynų vizitacijos aktus, kurie saugomi Rusijos valstybiniame istorijos archyve Sankt Peterburge. Tai daugiausia XVIII a. pab. – XIX a. pab. Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų vizitacijos. Iš viso buvo mikrofilmuota 4741 vizitacija. Tyrinėtojams labai svarbūs LDK jėzuitų fondo „Funduši“ dokumentai, kurie saugomi Maskvos centriname valstybiniame senųjų aktų archyve. Į rankraštyną pateko L. Žilevičiaus kaupta medžiaga apie Pažaislio vienuolyną, dalis kurios yra iš Tbilisio saugyklų. Lietuvos ir už Lietuvos ribų miestų bei miestelių planai, pastatų ir tiltų brėžiniai. Dvarų ir kitų vietovių planai. Lietuvos, Lenkijos, gubernijų žemėlapiai. Vilniaus miesto ir atskirų jo dalių planai, pastatų brėžiniai. Vilniaus bažnyčių ir vienuolynų tyrimai ir archyvinė medžiaga. Vilniaus įtvirtinimų planai. Medžiaga apie vandentiekio rezervuaro įrengimą Vilniaus aukštutinėje pilyje. Vilniaus universiteto profesorių ir Vilniaus švietimo apygardos dokumentai. Vilniaus piešimo mokyklos ir dailininkų dokumentai. Kauno tvirtovės brėžiniai ir planai. Medžiaga iš kolekcionieriaus Aleksandro Žirkevičiaus rinkinių. Eduardo Volterio, Vandalino Šukevičiaus archeologinių tyrinėjimų medžiaga. Imperatoriškosios Rusijos archeologijos draugijos dokumentai, susiję su tyrinėjimais Vilniuje ir Šiaurės Vakarų krašte. Jurgio Baltrušaičio laišakai. Trakų pilies tyrimai. Bažnyčių ir cerkvių projektai įvairiose vietovėse. Druskininkų dokumentai. Literatūros kopijos ir iškarpos istorijos, meno, architektūros klausimais. Rusijos tyrinėtojų ataskaitos apie surastą archyvinę medžiagą, susijusią su Lietuva.

Iš spausdintų darbų galima paminėti L. Žilevičiaus knygą „Birštonas ir jo apylinkės“ (1958). Taip pat straipsnius periodinėje spaudoje: „Literatūra ir menas“, „Statyba

ir architektūra“, „Komjaunimo tiesa“, „Tiesa“, „Vakarinės naujienos“, „Atgimimas“, „Respublika“, „Kultūros barai“, „Mokslas ir gyvenimas“, „Pergalė“, „Žemaičių Saulutė“, „Naujoji Romuva“, „Krantai“, „Voruta“. Straipsniuose L. Žilevičius daugiausia rašė apie Rusijos archyvuose surastus dokumentus, apie išvežtas į Rusiją kultūros vertybes ir archyvus bei apie jų gražinimo Lietuvai problemas. Taip pat jis parašė keletą mokslinių straipsnių, bet jie liko nespausdinti. Buvo parengęs monografijos apie Pažaislio vienuolyną planą.

L. Žilevičius paskelbė palyginti nedaug mokslinių straipsnių, bet kiekvienas iš jų buvo gerai paremtas naujai į mokslo apyvartą įvedamais šaltiniais. Būtent Lietuvos istorijos šaltinių, saugomų Rusijos ir kitų šalių saugyklose, kopijavimas ir tokiu būdu pargabėnimas į Lietuvą yra didžiausias L. Žilevičiaus nuopelnas Lietuvos istorijos mokslo baruose.

Algimantas Katilius